

Klarspråk.

BULLETIN FRÅN SPRÅKRÅDET | NUMMER 2014 | 3

Hur hänger klarspråk och läsförmåga ihop?

För något år sedan gästade jag EU:s översättare i Bryssel och Luxemburg och talade om klarspråk. Mycket av diskussionen kom att handla om begriplighet. Vilka ord är svårförståeliga? På vilken nivå av läsbarhet möts medborgarnas strävan att förstå och myndigheters strävan att underlätta? Det är viktiga frågor. Om man inte vet vad man kan vänta sig av läsaren är det nästan omöjligt att diskutera hur begriplig en text bör vara.

Det finns i dag ett glapp mellan den tänkta nivån som myndigheter måste föreställa sig i klarspraksbearbetning

(normalläsaren om man så vill) och den föreställning som finns hos andra norminstanser (t.ex. skolan) om vad som är viktigt att

man kan läsa. Eller rättare sagt, vi vet inte om de här föreställningarna överensstämmer eftersom det inte är undersökt. I avsaknad av sådan kunskap utvecklar myndigheter gärna olika normer för vad som är klarspråk.

Myndigheter efterlyser ofta forskning om klarspråk. Forskning som skulle kunna få betydelse för den praktiska verksamheten är just undersökningar av samspelet mellan medborgares läsförmåga och myndigheters textnormer. Kanske är det dags för skolforskning och klarspraksforskning att göra gemensam sak?

Catharina Nyström Höög,
professor i svenska,
Högskolan Dalarna

Många arbetar, få utvärderar

60 procent av alla myndigheter, kommuner och landsting har jobbat med klarspråk under de senaste två åren. Det är bra. 40 procent har inte arbetat med klarspråk. Det är mindre bra.

Under maj sände Språkrådet ut en enkät till över 500 myndigheter, kommuner och landsting med frågor om deras klarspraksarbete. Vi fick 370 svar, en svarsfrekvens på hela 71 procent.

De 40 procent som inte arbetat med klarspråk anger främst brist på tid och pengar som anledning. Men 14 procent svarar att de helt enkelt inte tänkt på det.

De vanligaste aktiviteterna bland de 60 procent som arbetar med klarspråk är att ta fram eller arbeta om mallar för vissa texttyper. Mer än hälften har gjort just detta. Många har också utbildat skribenter eller haft föreläsningar. Att ta fram skrivhandledningar och språksidor på intranätet är också vanligt.

Vad har man uppnått med klarspraksarbetet? Mottagaranpassade texter och en större språklig medvetenhet är de vanligaste svaren.

Det är dock bara 12 procent som utvärderat någon del av sitt klarspraksarbete. Utvärderingarna har ofta gällt webbtexter och utbildningar.

Inför framtiden planerar 66 procent att arbeta med klarspråk under de kommande två åren. 29 procent anger

att de inte vet och endast 6 procent svarar nej.

Vad är viktigast för att höja den språkliga kvaliteten på sikt? Överst på listan hamnar direktiv om klarspråk från ledningen.

Hela 95 procent känner till Språkrådet, och 73 procent anger att Språkrådet har haft betydelse för deras klarspraksarbete. Majoriteten känner också till *Klarspråkstestet* och webbutbildningen *Att skriva bättre*, men det är ändå en betydande del som inte vet att dessa hjälpmedel finns.

På frågan vad Språkrådet kan göra för att stödja klarspraksarbetet vill de flesta ha information på webben eller handböcker och skrivråd. Klarspraksseminarier och språkkonferenser är också eftertraktade.

Många vill också att vi ska utvärdera effekter av klarspraksarbetet.

En slutsats är att det behövs fler utvärderingar som visar effekterna av klarspraksarbete. Både för att inspirera organisationer att börja arbeta med klarspråk och för att visa dem som redan är igång att arbetet gör nytta och att de är på rätt väg.

Enkätresultatet kommer att sammanställas i en längre rapport.

Ingrid Olsson, Språkrådet

● ● Det behövs fler utvärderingar som visar effekterna av klarspraksarbete.

Hjälp läsaren att välja

● ● Som läsare sällar vi benhårt bland de texter vi får att läsa. Men det glömmar vi lätt när vi själva är skribenter.

Läsarna behöver texter där det är möjligt att snabbt avgöra vad som är mest relevant. Rapporter, protokoll och promemorior blir bättre om vi påminner oss om att mottagaren troligen bara har tid att skumläsa dem. Här är några råd för dig som arbetar med omfattande, komplexa texter.

● Ägna mycket tid åt rubriker och underrubriker. Gör dem innehållsrika, gärna med hjälp av ett verb. I stället för "prioriteringar" kan en underrubrik bli "nya prioriteringar påverkar busstrafiken".

● Se till att sammanfattningen verkligen lyfter fram de viktigaste slutsatserna. Sällna hårt. Det räcker ofta att beskriva bakgrund och metod senare i materialet.

● Låt grafiska element förtydliga innehållet. Gör punktlister, samla bakgrundsinformation i en faktaruta och använd diagram eller illustrationer. Det ger läsaren flera vägar in i texten.

Hur vet du om din text är begriplig? Det finns olika sätt att mäta. Men måtten kan handla både om läsförståelse och om lästid. Om vi som skribenter tycker att rubriker, underrubriker och sammanfattning känns "för enkla" behöver det inte vara ett dåligt tecken. Gör ett eget test ibland. Låt en kollega som inte har dina expertkunskaper försöka att snabbt skaffa sig överblick över texten.

Kombinera gärna etablerade klarspråksprinciper med att låna några av arbetsmetoderna från den journalistiska världen. Där får arbetet med rubriker ta förhållandevis mycket tid. Helt enkelt eftersom rubriker är läsarens bästa hjälp att sälla och hitta

rätt. Rubriker och inledningar är ofta rappt formulerade, alltså skrivna med ett högt tempo som passar skumläsaren.

Du som är expert och arbetar med texter för en bredare målgrupp kan också ha glädje av att låna andra journalistiska metoder. En metod, som ofta används i populärvetenskapliga texter, är att använda konkreta exempel för att göra innehållet mer begripligt, eller mer intresseväckande.

Ytterligare ett tips från journalistiken handlar om nyhetsvärdering. Fundera över hur ditt innehåll påverkar läsarna, vad som ligger närmast dem och vad som är mest relevant. Det är kanske det som ska lyftas fram i rubriker och sammanfattningar.

*Susanne Rydell,
journalist, utbildare och författare till
boken "Skriv populärvetenskapligt"
(Liber förlag 2014, i samarbete med
Birgita Klepke)*

Hur kommer man igång att skriva?

Siv Strömquist har i sin forskning och undervisning ägnat särskilt intresse åt skrivande och språkfrågor. Inte minst har hon skrivit om skrivprocessen, om skrivande som en arbetsprocess med olika stadier.

● **Många tycker att det svåraste av allt är att börja skriva. Vilka är dina bästa tips för hur man kommer igång?**

Varför inte helt enkelt börja skriva? Om vad som helst. Det är ett gammalt, klassiskt råd för att få igång formuleringsmaskineriet.

Bättre ändå, tycker jag, är att börja skriva om något som har med

den aktuella skrivuppgiften att göra. Man kan ju alltid intala sig själv att nu börjar jag skriva om det här; jag provskriver lite, sedan börjar jag på allvar. Ofta går sådant inledande skrivande mycket bra att använda när det sedan är dags för den slutgiltiga texten.

Ett viktigt tips i det här sammanhanget är att man ska frigöra sig från det gamla rådet att man ska börja från början. Det är en myt. Man måste inte alls börja från början. Man ska börja skriva om det man kan bäst, det man är mest intresserad av eller vet mest om. Då är det lättast att komma igång.

Ett knep som jag själv ofta använder är att jag plågar min omgivning med mina skrivuppgifter. Jag pratar

om dem, talar fram innehållet. Det gäller bara att hitta personer som har tid att lyssna.

*Siv Strömquist,
docent i nordiska språk vid
Uppsala universitet*

Foto: David Naylor

Ny upplaga av Myndigheternas skrivregler

Språkrådet ger nu ut *Myndigheternas skrivregler* i en ny och kraftigt omarbetad och utökad upplaga.

● ● Hur skriver man klarspråk och vad kräver språklagen? Hur hänvisar man till författningar och EU-rättsakter? Kan man använda *hen* i myndighetstexter? Hur utformar man en punktuppställning? Dessa och många andra frågor besvaras i *Myndigheternas skrivregler* (Fritzes 2014), som framför allt vänder sig till dem som skriver texter inom den offentliga förvaltningen: myndigheter, kommuner, landsting, domstolar och EU:s institutioner.

Tidigare gavs skrivreglerna ut av Regeringskansliet. Att Språkrådet nu ger ut dem är naturligt av flera skäl: Språkrådet är en del av Sveriges språkmyndighet, Institutet för språk och folkminnen, vi arbetar med myndighetsspråkvård och klarspråk och vi har ansvar för att följa upp hur offentlig förvaltning tillämpar språklagen från 2009.

Vad är nytt?

Flera kapitel har tillkommit: om klarspråk, källhantering och skrivande på webben och i sociala medier. Många regler har justerats, byggts ut eller helt skrivits om.

Nya råd finns även om bl.a. utformning av myndighetsnamn – de första officiella rekommendationerna på det området i Sverige – och om hur man skriver könsneutralt. Avsnittet om främmande namn har byggts ut väsentligt, liksom kapitlet

om rubriker och grafiska inställningar. Råden om adjektivböjning med *-a* eller *-e* har ändrats och går tydligare i riktning mot *a*-böjning (*nya ordföranden Bo Ek*), eftersom den formen ofta uppfattas som den mer könsneutrala.

Tydliga riktlinjer för offentlig förvaltning

Myndigheternas skrivregler är avsedda att användas som redaktionella riktlinjer för den offentliga förvaltningen. Även om råden i den nya upplagan är lite mer liberala än tidigare, är de dock mer normativa än de som finns i *Svenska skrivregler* från Språkrådet. Det är mer av "skriv så" än "man kan skriva så eller så". I *Svenska skrivregler* ges råd som är mer resonerande och detaljerade.

Myndigheternas skrivregler kan beställas direkt från förlaget: fritzes.se. Den kan även laddas ner fritt som pdf: sprakochfolkminnen.se/myndigheternas-skrivregler.

Ola Karlsson,
redaktör, Språkrådet

Språkfrågan

Hur förkortas Feministiskt initiativ?

Förkortningen för Feministiskt initiativ bör i första hand skrivas *Fi*, eftersom de allra flesta utläser förkortningen som ett ord, och Feministiskt initiativ dessutom själva skriver så.

I genitiv blir det *Fis*. Tycker man i något sammanhang att förkortningen behöver förtydligas, kan man sätta ett kolon framför ändelsen: *Fis:*. Det är dock ofta onödigt. Jämför med sammanställningar med förkortningar som utläses som ett ord, där man kan sätta in bindestreck för att förtydliga förkortningen eller ordbildningen: *dab-radio, cio-tjänst*.

Vissa utläser förkortningen varje bokstav för sig. Gör man det är skrivningen *FI* (med *FI:s* i genitiv) också möjlig. Man bör då vara vaksam på sammanblandningsrisken med förkortningen *FI* för Finansinspektionen.

Språkrådet gjorde nyligen en enkätundersökning där det framkom att ca 80 procent av de svarande utläser förkortningen som ett ord och ca 20 procent bokstav för bokstav.

Logotypskrivningen *F!* används bara i just logotypen.

Mediespraksgruppen och TT har sedan tidigare publicerat en rekommendation om att skriva just *Fi* och *Fis* (info.tt.se/tt-spraket).

Ola Karlsson,
Språkrådet

Notiser

Ordens makt i politik och debatt

Riksdagsvalet är precis över och valaffischerna nerplockade. Hur och i vilken mån påverkades vi av det politiska språket och retoriken? Boken *Ordens makt i politiken* (Katalys 2014) handlar om hur valet av ord och bilder inverkar på den politiska dagordningen och styr över vad vi ser och inte ser, och hur vi tänker på det som diskuteras i samhällsdebatten.

Det politiska språket dissekteras genom exempel från olika politiska läger.

Författare är Sara Gunnerud, språkkonsult i svenska. Hon visar på vilken kraft det finns i att använda språket medvetet i opinionsbildning.

Jämför politikerspråk med Polingo

Med tjänsten Polingo från Sveriges Radio kan du jämföra dina egna texter med politikens språk eller jämföra två texter med varandra. Texterna körs mot de språkliga indexen Lix (läsbarhetsindex) och Orix (ordvariationsindex), och resultatet visas i en korsmatris med skalorna byråkratisk-lätt svenska och hög-låg variation. Testa själv på polingo.info!

Klassiker om skrivprocessen i nytgåva

Skrivboken (Gleerups 2014), sjunde upplagan, är en handbok i att skriva. Hur ska man skriva? Hur planerar, formulerar och bearbetar man texten? Vilka regler gäller? I boken ges ingående och handfasta råd om det ofta mödosamma men intres-

santa skrivarbetet. Textmönster för t.ex. pm, brev, sammanträdestexter, rapporter presenteras. Till det nya hör rekommendationer om digitalt och genusneutralt skrivande, och kapitlet om interpunktion är utökad. *Skrivboken* vänder sig till alla som vill lära sig mer om hantverket och alla som vill skriva bra – och bättre.

Siv Strömquist, docent i nordiska språk, har skrivit flera välkända böcker om skrivande och språkriktighet. Läs även hennes råd om hur man kommer över skrivkramp på sid. 2.

Internetguider

Stiftelsen för internetinfrastruktur (.se) ger ut en serie internetguider, som finns i flera format – som tryckta böcker, i pdf-format och direkt på webben. Senaste tillskottet är en guide

om verktyg som hjälper dig vaska fram nyheter och uppdateringar: *Häng med i informationsflödet – gratisverktygen som ger dig koll.*

Klarspråksavhandling

En avhandling om klarspråk hör inte till vanligheterna. Saga Bendegard vid Uppsala universitet har i dagarna lagt fram sin avhandling *Begriplig EU-svenska?* om klarspraksarbetets förutsättningar inom den institutionella översättningsprocessen. När EU stiftar lagar översätts de till svenska och blir gällande lag i Sverige. Men översättningarna har fått kritik för att vara snåriga och svårlästa, trots att de ska följa samma klarspraksprinciper som svenska lagar och myndighetstexter. I avhandlingen studeras översätt-

ningsprocessen inom EU-institutionerna. Vilka hinder och möjligheter finns för att uppnå begriplig EU-svenska? Resultaten pekar t.ex. på att innebörden i begreppet *klarspråk* delvis utformas utifrån de olika arbetsplatsernas skrivtraditioner, de texter som skrivs och mottagarna. (I en artikel i Klarspråk nr 4/2012 diskuterade Saga klarspraksbegreppet i EU-texter.)

Klarspråkskristallen 2015

Klarspråkskristallen – priset för ett klart och begripligt offentligt språk – delas ut en gång om året till en

myndighet, en kommun eller ett landskap. Kristallen är en belöning för goda resultat i klarspraksarbetet, och en uppmuntran till fortsatt arbete.

Temat för nästa års klarsprakspris är **föredömligt klarspraksarbete**.

Klarspråkskristallen kommer vartannat år att ha ett allmänt tema (som detta) och vartannat år ett mer specifikt tema t.ex. en särskild texttyp.

Mer information och nomineringsblankett läggs ut i slutet av året på webbsidan www.sprakochfolkminnen.se/kristallen.

Klarspråk.

Ett informationsblad från Språkrådet, Institutet för språk och folkminnen. Box 20057, 104 60 Stockholm
Ansvarig utgivare: Ann Cederberg
Redaktör: Eva Olovsson
Tfn (växel): 08-442 42 00
E-post: klarsprak@sprakochfolkminnen.se
Webbplats: www.sprakochfolkminnen.se
facebook.com/sprakradet
twitter.com/sprakradgivning
Tryck: Lenanders Grafiska AB.

INSTITUTET FÖR SPRÅK OCH FOLKMINNEN
Språkrådet